

Grzegorz Jędrejek

Powaga rzeczy osądzonej a dochodzenie odsetek od zaległych odsetek

Zeszyty Prawnicze 8/2, 209-223

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

GRZEGORZ JĘDREJEK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

POWAGA RZECZY OSĄDZONEJ A DOCHODZENIE ODSETEK OD ZALEGLYCH ODSETEK

I. UWAGI WSTĘPNE

Celem artykułu jest wyjaśnienie wątpliwości dotyczących dopuszczalności dochodzenia odsetek od zaległych odsetek. Zagadnienie to budzi wątpliwości w praktyce. Dopuszczalność dochodzenia wyżej wymienionego roszczenia zależy od stwierdzenia przez sąd braku bezwzględnej przesłanki procesowej, jaką stanowi powaga rzeczy osądzonej. Zgodnie z art. 199 § 1 pk k.p.c. sąd odrzuca pozew jeżeli o to samo roszczenie pomiędzy tymi samymi stronami sprawa jest w toku albo została już prawomocnie osądzona. Wydanie wyroku w sprawie, która została już prawomocnie osądzona prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 3 k.p.c.).

W artykule wyróżnione zostały dwie sytuacje; pierwsza, kiedy powód dochodzi roszczenia wraz z odsetkami za opóźnienie aż do dnia zapłaty; druga, kiedy powstała zaległość z tytułu odsetek, ale powód nie dochodzi ich w procesie o świadczenie główne. W obu przypadkach powstaje pytanie, czy dopuszczalne jest wytoczenie powództwa o wypłatę odsetek od zaległych odsetek w odrębnym procesie, tzn. czy występuje bezwzględna przesłanka procesowa w postaci powagi rzeczy osądzonej?

W orzecznictwie istnieje rozbieżność poglądów co do wykładni art. 482 § 1 k.c. Stanowisko, zgodnie z którym w przypadku powstania za-

ległych odsetek można żądać jedynie odsetek za opóźnienie naliczanych od chwili wytoczenia o nie powództwa (por. uchwała SN z dnia 18 maja 1994 r., III CZP 70/94, «OSNC» 1994 nr 11, poz. 220), zostało zakwestionowane w wyroku SN z dnia 25 października 2002 r. (IV CKN 1430/00). Zgodnie z tym ostatnim wyrokiem oprócz odsetek za opóźnienie od zaległych odsetek naliczanych od chwili wytoczenia powództwa, powód może żądać także odsetek za opóźnienie od zaległych odsetek, naliczonych do chwili wytoczenia powództwa¹.

Kolejny problem związany jest z dopuszczalnością rozszerzenia pozwu w toku sprawy o zaległe odsetki. Możliwość powyższa, wysunięta przez T. Wiśniewskiego², została zaaprobowana przez doktrynę³. W artykule zgłoszone zostały zastrzeżenia co do przedstawionej koncepcji.

II. *RES IUDICATA*

W doktrynie rozróżnia się prawomocność formalną orzeczenia, która oznacza, że nie przysługuje od niego środek odwoławczy lub inny środek zaskarżenia (art. 363 § 1 k.p.c.) oraz prawomocność materialną, która oznacza wykluczenie możliwości ponownego wystąpienia z powództwem w tej samej sprawie, jeżeli została ona już prawomocnie rozstrzygnięta co do swej istoty (art. 365 § 1 k.p.c.). Prawomocność materialna jest w tym ujęciu utożsamiana z powagą rzeczy osądzonej (*res iudicata*)⁴.

Jak wskazał w uzasadnieniu wyroku z dnia 13 stycznia 2000 r. SN (II CKN 655/98): „Odróżnić bowiem należy pojęcie mocy wiążącej prawomocnego wyroku, to jest jego prawomocności materialnej (art. 365 § 1 k.p.c) od powagi rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.), będącej

¹ Na przedstawiony problem zwrócił uwagę SN w postanowieniu z dnia 20 maja 2005 r. (III CZP 14/05)

² Por. T. WIŚNIEWSKI, *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia – zobowiązania*, I, pod red. G. BIEŃKA, Warszawa 2005, s. 582.

³ K. ZAGROBELNY, [w:] *Kodeks cywilny. KOMENTARZ*, pod red. E. GNIEWKA, Warszawa 2006, s. 823.

⁴ A. ZIELIŃSKI, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2004, s. 176.

jej negatywną konsekwencją procesową. Zakres *res iudicata* przepis art. 366 k.p.c. określa odmiennie niż w art. 365 § 1 k.p.c. zarówno pod względem podmiotowym jak i przedmiotowym, gdyż z ograniczeniem tylko do stron procesu, a przy określeniu obszaru ich związania tylko do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia”. Jak dalej wskazał SN: „Istota mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia sądu wyraża się w tym, że także inne sądy, inne organy państwowe, a w przypadkach przewidzianych w ustawie także inne osoby muszą brać pod uwagę fakt istnienia i treść prawomocnego orzeczenia sądu. Wynikający z niej stan związania według poglądów, jakie ukształtowało piśmiennictwo i judykatura przedmiotu ograniczony jest jednak, co do zasady, tylko do rozstrzygnięcia zawartego w sentencji orzeczenia i nie obejmuje jego motywów (*vide* m.innymi orzeczenia SN: z 6 lipca 1934 r. C III 313/33, Zb.Urz. 1935, poz. 67; z 16 lutego 1937 r., C II 2507/36, «OSP» 1937, poz. 727; z 17 września 1957 r., I CO 20/57 «OSPika» 2 (1958), poz. 261; z 17 grudnia 1976 r., III PR 187/76, «OSPika» 22 (1978), poz. 45). Przedmiotem prawomocności materialnej jest bowiem ostateczny rezultat rozstrzygnięcia, a nie przesłanki, które do niego doprowadziły. Sąd nie jest więc związany zarówno ustaleniami faktycznymi poczynionymi w innej sprawie, jak i poglądami prawnymi wyrażonymi w uzasadnieniu zapadłego w niej wyroku”.

Należy określić relacje pomiędzy: **prawomocnością formalną, prawomocnością materialną, zarzutem powagi rzeczy osądzonej oraz powagą rzeczy osądzonej** (*res iudicata*), która stanowi bezwzględną, nagatywną przesłankę procesową, braną przez sąd pod rozważę z urzędu w każdym stanie sprawy. W wypadku jej stwierdzenia przez sąd, dochodzi do odrzucenia pozwu (art. 199 § 1 pkt 2 *in fine*). Postępowanie toczące się pomimo powagi rzeczy osądzonej dotknięte jest nieważnością (art. 379 pkt 3 *in fine* k.p.c.).

Podniesienie zarzutu, w tym zarzut rzeczy osądzonej, jest klasycznym sposobem obrony pozwanego. Dla naszych rozważań znaczenie ma powaga rzeczy osądzonej rozumiana jako bezwzględna negatywna przesłanka procesowa. Zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie panuje zgodność co do podstaw wystąpienia omawianej przesłan-

ki. W uzasadnieniu wyroku z dnia 11 lutego 2004 r. (I CK 532/03) SN stwierdził m.in. „Do uznania, że sprawa została już poprzednio prawomocnie osądzona, a więc że istnieją podstawy do odrzucenia nowego pozwu (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. i art. 336 k.p.c.) konieczne jest stwierdzenie tożsamości przedmiotowej i podmiotowej obu spraw. Podmiotowe granice powagi rzeczy osądzonej dotyczą stron postępowania, natomiast granice przedmiotowe powagi rzeczy osądzonej określa przedmiot rozstrzygnięcia sądu i podstawa faktyczna tego rozstrzygnięcia”⁵. W postanowieniu z dnia 28 kwietnia 2005 r., (III CK 433/04 SN) wskazał, że „Granice przedmiotowe powagi rzeczy osądzonej określa przedmiot rozstrzygnięcia sądu oraz podstawa faktyczna tego rozstrzygnięcia”⁶.

W doktrynie przyjmuje się, że zmiana podstawy faktycznej nie uzasadnia zarzutu rzeczy osądzonej. Jak podkreśla A. Zieliński: „Przy badaniu zarzutu powagi rzeczy osądzonej należy jednak zawsze badać, czy po uprawomocnieniu się poprzedniego orzeczenia nie zaszła tego rodzaju zmiana okoliczności faktycznych sprawy, która pomimo tożsamości żądania nowego pozwu, uzasadnia rozpatrzenie tej samej sprawy w nowym procesie”⁷. Podobnie W. Siedlecki i Z. Świeboda⁸.

Uwzględniając brzmienie art. 13 § 2 k.p.c. nie budzi wątpliwości, że przepisy dotyczące rzeczy osądzonej odnoszą się również będą do postępowania egzekucyjnego.

III. CHARAKTER PRAWNY ODSETEK

Odsetki definiowane są w doktrynie jako „wynagrodzenie za używanie cudzych pieniędzy lub innych rzeczy zamiennych bądź za opóźnienie zapłaty wymagalnej już sumy pieniężnej, bądź wreszcie za utratę

⁵ Tak też postanowienie SN z dnia 22 stycznia 1997 r., I CKU 54/96.

⁶ Por. także postanowienie SN z dnia 22 stycznia 1997 r., I CKU 54/96; postanowienie SN z dnia 21 grudnia 1999 r., III CKN 954/99).

⁷ A. ZIELIŃSKI, *Postępowanie cywilne*, cit., s. 176.

⁸ W. SIEDECKI, Z. ŚWIEBODA, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 295.

możliwości używania sumy wyłożonej w interesie drugiej strony i podlegającej zwrotowi⁹.

Doktryna wyróżnia odsetki zwykłe, mające charakter kredytowy, które stanowią wynagrodzenie za korzystanie z cudzych pieniędzy (albo też innych zamiennych rzeczy ruchomych) lub za obracanie własnymi pieniędzmi w cudzym interesie oraz odsetki za opóźnienie w wykonaniu zobowiązania pieniężnego (art. 481 § 1 k.c.)¹⁰.

Zarówno w literaturze¹¹, jak też w orzecznictwie przyjęty został pogląd, według którego roszczenie o zapłatę odsetek za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego (a więc odsetek nieskapitalizowanych), powstawszy raz, uzyskuje byt niezależny od długu głównego, może istnieć nawet po jego wygaśnięciu, a więc być przedmiotem odrębnego powództwa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 stycznia 1990 r., IV CR 294/89, «OSNCP» 1991 nr 2-3, poz. 33, a także uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 kwietnia 1991 r., III CZP 21/91, «OSNCP» 1991 nr 10-12, poz. 121; postanowienie SN z 4 listopada 1999 r. I CKN 163/98, «OSNC» 2000 nr 5, poz. 90).

Stanowisko takie prezentować można tym bardziej w sprawie o roszczenie z tytułu odsetek skapitalizowanych. Potwierdzeniem tego jest uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 października 1997 r., III ZP 16/97 («OSNAPUS» 1998 nr 7, poz. 204), zawierająca stwierdzenie, że jeżeli odsetki zostały skapitalizowane w znaczeniu prawnym, czyli obliczono ich sumę za określony czas, a następnie poddano je oprocentowaniu, to nie są one już odsetkami, lecz powstałym kapitałem, stanowiącym odrębną kategorię prawną.

A zatem to od decyzji wierzyciela zależy czy będzie dochodził odsetek wraz z świadczeniem głównym, czy też nie. Konsekwencją pierwszej sytuacji jest objęcie odsetek za opóźnienie powagą rzeczy osądzonej.

⁹ T. DYBOWSKI, [w:] *System prawa cywilnego. Prawo zobowiązań – część ogólna*, Wrocław 1981, s. 142.

¹⁰ Por. Z. RADWAŃSKI, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2001, s. 70.

¹¹ Por. W. CZACHÓRSKI, A. BRZozowski, M. SAFJAN, E. SKOWROŃSKA-BOCIAN, *Zobowiązania – zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 94.

IV. WYKŁADNIA ART. 482 K.C.

Zgodnie z art. 482 k.c. § 1. Od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie dopiero od chwili wytoczenia o nie powództwa, chyba że po powstaniu zaległości strony zgodziły się na doliczenie zaległych odsetek do dłużnej sumy.

§ 2. Przepis paragrafu poprzedzającego nie dotyczy pożyczek długoterminowych udzielanych przez instytucje kredytowe.

Art. 482 k.c. ustanawia zakaz umawiania się z góry o zapłatę odsetek od zaległych odsetek (zasada anatocyzmu)¹². Zgodnie z art. 482 § 1 k.c. od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie dopiero od chwili wytoczenia o nie powództwa. Zakaz anatocyzmu stosuje się tak do odsetek kapitałowych jak i za opóźnienie¹³.

Cytowany przepis ogranicza swobodę stron w zakresie ustalenia w umowie postanowień o odsetkach, wprowadzając zakaz anatocyzmu, tj. umawiania się z góry o odsetki od zaległych odsetek. Umowa taka prowadziłaby bowiem do obchodzenia przepisów o maksymalnej wysokości dopuszczalnych odsetek i tym samym do nadmiernego obciążenia dłużnika. Z tych względów umowa taka, jako zakazana będzie nieważna. Żądanie odsetek za opóźnienie od zaległych odsetek możliwe jest dopiero od momentu wytoczenia powództwa o odsetki, a nie za okres wcześniejszy, co stanowi dodatkową ochronę dłużnika przed nadmiernym obciążeniem.

¹² Zakaz anatocyzmu sięga prawa rzymskiego. W prawie justyniańskim wprowadzono przepis, iż następuje przerwa w naliczaniu odsetek jeżeli narosły one do wartości pierwotnego kapitału (*alterum tantum*). Zakaz został przyjęty przez wielkie kodyfikacje obowiązujące na ziemiach polskich w XIX wieku, jak Kodeks Napoleona, Kodeks Cywilny Niemiecki (BGB) oraz Kodeks Cywilny Austriacki (ABGB). Znalazł się on również w polskim Kodeksie Zobowiązań, którego art. 249 § 1 miał brzmienie: Od zaległych odsetek wolno liczyć odsetki za opóźnienie dopiero od chwili wytoczenia o nie powództwa, chyba że z woli stron zaległe odsetki zostały kapitalizowane już po powstaniu zaległości. Por. szerzej, R. LONGCHAMPS DE BERIER, *Zobowiązania*, wydanie anastatyczne, Poznań 1999, s. 46 i n.

¹³ K. ZAGROBELNY, *op. cit.*, s. 823.

Celem zakazu anatocyzmu jest ochrona dłużnika przed nadmiernymi obciążeniami z tytułu odsetek. Ustawodawca przewidział jednak trzy przypadki szczególne, w których odsetki od odsetek są dopuszczalne¹⁴. Pierwszy, to dokonanie przez dłużnika i wierzyciela - już po powstaniu opóźnienia w zapłacie odsetek od należności głównej - uzgodnienia obowiązku zapłaty odsetek od odsetek, co następuje przez doliczenie odsetek zaległych do dłużnej sumy i poddanie całości dalszemu oprocentowaniu. Drugi przypadek powstaje wtedy, gdy brak powyższego uzgodnienia; wówczas odsetek od zaległych odsetek można żądać od chwili wytoczenia o nie powództwa¹⁵. Trzecia sytuacja przewidziana została w przepisie art. 482 § 2 k.c., zgodnie z którym zakaz anatocyzmu nie dotyczy pożyczek długoterminowych udzielanych przez instytucje kredytowe.

V. PRAWOMOCNIE ZASĄDZONE ODSETKI

Pierwsze zagadnienie dotyczy dopuszczalności dochodzenia w oddzielnym procesie odsetek od odsetek skapitalizowanych, które staną się świadczeniem głównym, wraz z dalszymi odsetkami. Odpowiedź na powyższą wątpliwość zależy od tego, czy sąd zasądził już odsetki skapitalizowane, czyli takie, które zostały doliczone do należności głównej.

Na tak sformułowane pytanie udzielana jest w orzecznictwie odpowiedź negatywna. Jak podkreśla SN w uzasadnieniu wyroku z dnia 25 października 2002 r. (IV CKN 1430/00, nie publ.) „Jest regułą, że wierzyciel dochodzi zapłaty należności głównej łącznie z odsetkami za opóźnienie także na przyszłość – do dnia zapłaty, zarówno należności głównej jak i sumy odsetkowej. Utrzymuje się w takim przypadku zależność odsetek za opóźnienie od należności głównej. Okoliczność ta sprawia jednocześnie, że uwzględnienie powództwa w takiej postaci procesowo oznacza stan rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.)”¹⁶.

¹⁴ Por. Wyrok SN z 13.10.2005 r. (IV CK 162/05).

¹⁵ Wyrok SN z dnia 1 października 1998 r. I CKN 782/97, «OSNC» 1999 nr 5, poz. 92

¹⁶ Takie też stanowisko zawarł SN m.in. w uzasadnieniu postanowienia z dnia 20

Nie jest zatem dopuszczalne dochodzenie w nowym procesie zaległych odsetek, które zostały prawomocnie zasądzone na rzecz wierzyciela jako świadczenie uboczne wraz z roszczeniem głównym. Zasądzenie odsetek ustawowych w danej sprawie skutkuje powstaniem bezwzględnej przesłanki procesowej określonej w art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c., a tym samym powód nie może dochodzić w drugim procesie zaległych odsetek za opóźnienie, które uzyskałyby tym samym charakter należności głównej.

VI. DOCHODZENIE ODSETEK OD ZALEGLYCH ODSETEK W ODDZIELNYM PROCESIE

Jak już zaznaczono zaległe odsetki mogą być dochodzone z należnością główną. Nie ma jednak przeszkód, ażeby były one dochodzone w oddzielnym procesie. Tej ostatniej sytuacji dotyczy przepis art. 482 k.c. § 1 k.c., zgodnie z którym od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie dopiero od chwili wytoczenia o nie powództwa. A zatem wierzyciel decydując się na wytoczenie oddzielnego powództwa, którego przedmiotem są zaległe odsetki. W takiej sytuacji nie obowiązuje zakaz anatocyzmu. Nie można mówić w rozpatrywanym przypadku o powadze rzeczy osądzonej, gdyż zaległe odsetki nie stały się przedmiotem orzeczenia sądu. Naturalnie wydanie orzeczenia w drugim procesie, w którym świadczeniem głównym są zaległe odsetki, stwarza powagę rzeczy osądzonej, którą winien uwzględnić sąd rozpoznający pierwszą sprawę.

Na podstawie przepisu art. 482 § 1 k.c. powód może dokonać kapitalizacji odsetek, tzn. doliczenia ich do dłużnej sumy, od której będą pobierane nowe odsetki. Kapitalizacji zaległych odsetek prowadzi do niedopuszczalności wytoczenia o nie oddzielnego powództwa. W przypadku zaniechania kapitalizacji dopuszczalne jest wytoczenie powództwa o odsetki od zaległych odsetek¹⁷. Wykładnia gramatyczna

maja 2005 r. (III CZP 14/05). Por. także postanowienie SN z dnia 27 września 2000 r. (V CKN 1442/00, «OSNC» 2001 nr 6, poz. 86).

¹⁷ Por. T. WIŚNIEWSKI, *op. cit.*, s. 582.

przepisu art. 482 § 1 k.c. nie budzi żadnych wątpliwości. Oba wskazane w przepisie przypadki stanowią wyjątek od zasady anatocyzmu.

A zatem w razie powstania zaległości dotyczących odsetek wierzyciel ma dwie możliwości. Po pierwsze, może dokonać ich kapitalizacji, tzn. doliczenia do kwoty głównej lub też może wystąpić z powództwem o zaległe odsetki, które staną się świadczeniem głównym. Obie sytuacje prowadzą do powstania przesłanki powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), która obejmuje kwotę zaległych odsetek.

Jeżeli toczy się sprawa o zapłatę należności głównej wraz z odsetkami do chwili zapłaty to stan rzeczy osądzonej powstaje co do kwoty zaległych odsetek od momentu ich kapitalizacji lub też wytoczenia „o nie” powództwa. W obu sytuacjach powaga rzeczy osądzonej obejmuje „zaległe odsetki”. Wierzyciel może natomiast dochodzić „nowych” odsetek, które będą naliczane od należności głównej. Powaga rzeczy osądzonej ma miejsce dopiero z chwilą uprawomocnienia się orzeczenia zasądającego świadczenie z odsetkami do dnia zapłaty.

W orzecznictwie SN powstały wątpliwości co do tego, czy odsetki za opóźnienie od zaległych odsetek należy naliczać od daty wniesienia o nie powództwa, czy też od daty wcześniejszej.

Wykładnia przepisu art. 482 § 1 k.c. było przedmiotem uchwały SN z dnia 18 maja 1994 r. (III CZP 70/94, «OSNC» 1994 nr 11, poz. 220). Sąd Wojewódzki w Poznaniu przedstawił SN następujące zagadnienie prawne „Czy wyrażenie «nie» użyte w przepisie art. 482 § 1 k.c. jako zaimek odnosi się do odsetek pierwotnych czy też odsetek wtórnych, tj. czy od odsetek zaległych można żądać odsetek od chwili wytoczenia powództwa o odsetki pierwotne (podstawowe) czy też od chwili wytoczenia powództwa o odsetki wtórne?” Zgodnie z tezą uchwały SN „Jeżeli strony nie uzgodniły inaczej, odsetki od odsetek należy liczyć od dnia wytoczenia powództwa o te odsetki (art. 482 § 1 k.c.)”. W uzasadnieniu uchwały SN wskazał m.in. „Rekonstruowanie normatywnej treści art. 482 § 1 k.c. wymaga uwzględnienia, że w prawie polskim obowiązuje zakaz anatocyzmu, czyli zakaz uzgadniania w umowie (a zatem „z góry”), że w razie opóźnienia zapłaty należnych odsetek od świadczenia podstawowego zostaną one oprocentowane (umowa o tzw. procent składany). Artykuł 482 § 1 k.c. normuje sytuac-

cje szczególne, w których odsetki od odsetek są jednak dopuszczone: pierwsza, to dokonanie przez dłużnika i wierzyciela - już po powstaniu opóźnienia w zapłacie odsetek od należności głównej - uzgodnienia obowiązku zapłaty odsetek od odsetek, co następuje przez doliczenie odsetek zaległych („skapitalizowanie”) do dłużnej sumy i poddanie całości dalszemu oprocentowaniu. Druga sytuacja, która powstać może w braku powyższego uzgodnienia, to przypadek dochodzenia odsetek od odsetek na drodze sporu sądowego. Norma regulująca tę drugą sytuację ma więc w hipotezie „wytoczenie powództwa” (o odsetki od odsetek), jej dyspozycja zaś zawiera się w zakazie („można żądać ... dopiero od”) przyjęcia przez sąd terminu a quo wcześniejszego niż chwila zgłoszenia takiego żądania.

Nawiązując do zredagowania pytania przez Sąd Wojewódzki, trzeba zatem stwierdzić, że określenie „o nie” zawarte w art. 482 § 1 k.c., wskazuje na odsetki od odsetek, tzn. na odsetki za opóźnienie w zapłacie należnych odsetek (czyli „odsetek zaległych”). Wobec tego, że omawiany przepis nie zawiera żadnego zróżnicowania unormowania w zależności od rodzaju zaległych odsetek, tzn. od tego, czy są one oparte na umowie, czy na wyroku sądowym, te same zasady znajdują zastosowanie w niniejszej sprawie, w której podstawową należność stanowiło odszkodowanie, od którego zasądzone były odsetki ustawowe¹⁸.

Stanowisko wyrażone w uchwale SN z dnia 18 maja 1994 r. (III CZP 70/94) zostało m.in. poparte w wyroku SN z dnia 9 lutego 1999 r. (I PKN 556/98, «OSNAP» 2000 nr 6, poz. 222), zgodnie z którym „Kwota należnych odsetek może być zsumowana na pewną datę, ale poddanie oprocentowaniu odsetek jest możliwe dopiero od daty wytoczenia powództwa (art. 482 § 1 k.c.)”¹⁸.

Z powyższym stanowiskiem nie zgodził się SN w uzasadnieniu wyroku, na z dnia 25 października 2002 r. (IV CKN 1430/00). Zdaniem SN wierzyciel w przypadku pozostawania w zwłoce z zapłatą należności odsetkowej może żądać nie tylko odsetek od odsetek należnych od chwili wytoczenia przez wierzyciela powództwa, ale także odsetek

¹⁸Tak też T. WIŚNIEWSKI, *op. cit.*, s. 582.

od chwili powstania zaległości do chwili wytoczenia powództwa o odsetki od odsetek.

SN uznał zatem, że chwila wytoczenia powództwa określa jedynie moment, od którego można wystąpić z żądaniem, ale nie decyduje o wysokości odsetek od odsetek. Zdaniem SN jeżeli powstanie zaległość w postaci odsetek za opóźnienie, powód nie może żądać ich w oddzielnym procesie, ze względu na stan rzeczy osądzonej, ale może żądać od nich odsetek do chwili wytoczenia powództwa o którym mowa w przepisie art. 482 § 1 k.c. A zatem jeżeli w dniu 1 maja 2004 r. zasądzone zaległe odsetki za opóźnienie wynosiły 1000 zł, a powód z powództwem o odsetki od odsetek wystąpił 1 sierpnia 2004 r., to może żądać nie tylko odsetek od zaległych odsetek od 1 sierpnia, czyli od chwili wytoczenia powództwa, ale także odsetek od chwili uprawomocnienia się wyroku w sprawie głównej aż do wniesienia powództwa o odsetki od odsetek.

Wydaje się, że rozwiązanie powyższe jest niewłaściwe. Po pierwsze, niezgodna z nim jest wykładnia gramatyczna przepisu art. 482 § k.c. Wskazuje ona, jak stwierdził to SN w uchwale dnia 18 maja 1994 r. (III CZP 70.94, «OSNC» 1994 nr 11, poz. 220), że „odsetki od odsetek należy liczyć od dnia wytoczenia powództwa o te odsetki (art. 482 § 1 k.c.)”.

Art. 482 zawiera wyjątki od obowiązującego w naszym prawie zakazu anatocyzmu. Zgodnie z ogólną zasadą wykładni wyjątki należy interpretować ściśle (*exceptiones non sunt excendendae*)¹⁹. Przyjęcie poglądu, zgodnie z którym od zaległych odsetek można żądać odsetek za opóźnienie, naliczonych do dnia wniesienia o nie powództwa, stanowiłoby przykład wykładni rozszerzającej art. 482 k.c.

Kluczowe znaczenie należy w omawianej sprawie przyznać wykładni funkcjonalnej art. 482 k.c. Ustawodawca wprowadzając zakaz anatocyzmu chciał chronić dłużnika przed nadmiernym obciążeniem z tytułu odsetek. Ochrona ta przejawia się w tym, że nie mogą ex lege być pobierane odsetki od zaległych odsetek. Zgodnie ze stanowiskiem wyrażonym przez SN w wyroku z dnia 25 października 2002

¹⁹ Z. RADWAŃSKI, *op. cit.*, s. 73.

r. (IV CKN 1430/00) z chwilą powstania zaległych odsetek naliczane są od nich odsetki za opóźnienie aż do chwili wytoczenia o nie powództwa. Wydaje się, że takie rozwiązanie doprowadziłoby do istnienia anatocyzmu.

VII. DOPUSZCZALNOŚĆ ROZSZERZENIA POZWU O ZALEGŁE ODSETKI

Powyższe rozwiązanie dopuszcza m.in. T. Wiśniewski, którego zdaniem w toku sprawy żądanie pozwu może zostać rozszerzone o zaległe odsetki²⁰. Rozszerzenie żądania pozwu stanowi przykład zmiany przedmiotowej powództwa.

Ustawodawca regulując zmianę powództwa posłużył się ogólną formułą, zgodnie z którą zmiana powództwa jest dopuszczalna, jeżeli nie wpływa na właściwość sądu (art. 193 § 1 k.p.c.). „Doprecyzowanie” pojęcia zmiana powództwa należy zatem do orzecznictwa jak i doktryny.

Zmiana przedmiotowa powództwa może polegać na: 1) zmianie żądania, 2) zmianie podstawy faktycznej²¹. Wyróżnia się także zmiany jakościowe i ilościowe; te pierwsze, związane są ze zmianą podstawy faktycznej i polegać mogą np. na zmianie powództwa o rozwód na powództwo o unieważnienia małżeństwa²². Te drugie mają miejsce wówczas, gdy powód powiększa dochodzone roszczenie, wskazując np. że poniesiona przez niego szkoda jest wyższa niż sądził wytaczając powództwo²³. Zmiana powództwa jest ograniczona w postępowaniu przed sądem drugiej instancji²⁴. Doktryna dokonując wykładni art.

²⁰ Por. T. WIŚNIEWSKI, *op. cit.*, s. 582.

²¹ M. JĘDRZEJEWSKA, [w:] *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza – postępowanie rozpoznawcze*, I, Warszawa 2004, 421.

²² M. JĘDRZEJEWSKA, *op. cit.*, s. 421

²³ M. JĘDRZEJEWSKA, *op. cit.*, s. 422.

²⁴ Por. szerzej, A. ZIELIŃSKI, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, I, pod red. A. Zielińskiego, Warszawa 2006, s. 1008 i nn. Zgodnie z art. 383 k.p.c. w postępowaniu apelacyjnym nie można rozszerzyć żądania pozwu ani występować z nowymi roszczeniami. Jednakże w razie zmiany okoliczności można żądać zamiast

k.p.c. podkreśla, że „przedmiotem procesu przed sądem odwoławczym może być w całości lub w części tylko to, co było przedmiotem procesu przed I instancją albo to, co się z nim stało do chwili zamknięcia rozprawy w tej instancji”²⁵. Skutkiem powyższego jest niedopuszczalność w II instancji rozszerzania żądania pozwu jak i występowania z nowymi roszczeniami. Zmiana powództwa jest zgodnie z tym stanowiskiem dopuszczalna jedynie przed sądem I instancji²⁶.

W postanowieniu z dnia 17 czerwca 1999 r. (II UKN 475/00, «OSNAPiUS» 2003 nr 8, poz. 210) SN stwierdził, iż w postępowaniu apelacyjnym nie jest dopuszczalne zgłoszenie żądania skapitalizowanych odsetek.

Wydaje się, że w przypadku powstania zaległych odsetek niedopuszczalna jest zmiana powództwa polegająca na ich doliczeniu do należności głównej. Rozwiązanie takie byłoby bowiem sprzeczne z brzmieniem art. 482 k.c. Prawo polskie zna jedynie trzy wyjątki od zasady anotycyzmu; uznanie iż dopuszczalne jest rozszerzenie pozwu o zaległe odsetki oznaczałoby de facto powstanie czwartego wyjątku. Jak już wspomniano, zgodnie z ogólną zasadą wykładni, wyjątków nie należy wyklądać rozszerzającą. Brak jest argumentów, które przemawiałyby za odejściem od tej zasady w odniesieniu do przepisów art. 482 k.c. Wręcz odwrotnie, celem wprowadzenia zakazu anotycyzmu było niedopuszczenie do nadmiernego obciążenia dłużnika. Przepisy regulujące powyższy zakaz nie mogą być zatem interpretowane w sposób sprzeczny z ich wykładnią funkcjonalną.

pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się można nadto rozszerzyć żądanie pozwu o świadczenia za dalsze okresy.

²⁵ Por. T. ERECIŃSKI, [w:] *Komentarz do kodeksu postępowania cywilnego. Część pierwsza – postępowanie rozpoznawcze*, I, Warszawa 2004, s. 720.

²⁶ T. ERECIŃSKI, *op. cit.*, s. 720.

VIII. WNIOSKI

W prawie polskim obowiązuje zakaz tzw. anatocyzmu, czyli pobierania odsetek od zaległych odsetek (procent składany). Ustawodawca przewidział jednak w art. 482 k.c. wyjątki od powyższego zakazu. Zgodnie z art. 482 § 1 wierzyciel i dłużnik mogą po powstaniu opóźnienia w zapłacie odsetek od należności głównej - doliczyć odsetki zaległe do dłużnej sumy i następnie całość poddać dalszemu oprocentowaniu. Gdy brak powyższego uzgodnienia; wówczas odsetek od zaległych odsetek można żądać od chwili wytoczenia o nie powództwa.

Jeżeli powód oprócz roszczenia głównego dochodzi odsetek jako roszczenia akcesoryjnego, to zapadły wyrok stwarza stan rzeczy osądzonej także w przedmiocie odsetek (art. 366 k.p.c.). W przypadku powstania zaległych odsetek ustawodawca przewidział dla wierzyciela dwie możliwości zawarte w przepisie art. 482 § 1 k.p.c. Przepis ten ma charakter wyjątku, dlatego też zgodnie z ogólnymi regułami wykładni winien być wykładany w sposób ścisły. Po pierwsze, na podstawie porozumienia stron może dojść do kapitalizowania odsetek, tzn. doliczenia ich do należności głównej. Skapitalizowane, czyli zliczone, odsetki nie mogą być dochodzone w nowym procesie, gdyż obejmuje je powaga rzeczy osądzonej. Druga możliwość polega na wytoczeniu powództwa o zaległe odsetki wraz z należnymi odsetkami. W tym przypadku powstaje również powaga rzeczy osądzonej, niedopuszczalne jest zatem dochodzenie „zaległych odsetek” w nowym postępowaniu.

W przypadku wytoczenia powództwa o odsetki za opóźnienie od zaległych odsetek powód nalicza odsetki od chwili wytoczenia „o nie” powództwa. Uznanie, że możliwe jest naliczanie odsetek od powstania zaległych odsetek od chwili powstania opóźnienia stanowiłoby naruszenie obowiązującego w prawie polskim zakazu anatocyzmu. Podobnie niedopuszczalne jest rozszerzenie pozwu o zaległe odsetki. Wykładnia przepisów art. 482 k.c. winna bowiem uwzględniać regułę *exceptiones non sunt excendendae*.

RES IUDICATA AND PURSUING INTERESTS
FOR INTERESTS IN ARREARS

Summary

The aim of the article is to explain the doubts concerning the admissibility of pursuing interest for interest in arrears. This problem evokes doubts in the practice. The article presents the interpretation of art. 482 of the Civil Code, which includes the prohibition of anatocism. The exceptions thereto were also discussed. If the plaintiff, apart from the basic claim, pursues interests as an additional claim, the issued verdict creates the state of *res iudicata* also with regard to interests (art. 366 of the Code of Civil Procedure). In case of filing a state of claims for the interests for the interests in arrears, which is one of the exceptions from the rule of anatocism, the plaintiff counts the interests from the moment of filing the statement of claims regarding